

Morten Thomsen Højsgaards grundlovstale

Taler	Dato	Sted
Morten Thomsen Højsgaard Direktør for museumsorganisationen ROMU	5. juni 2023	Roskilde-Lejre

Omstændigheder

Grundlovstalen blev holdt på fire forskellige lokaliteter på Roskilde-Lejre-egnen den 5. juni 2023: Skibssætningen i Gl. Lejre, museumsgården i Roskilde, Palæhaven ved Roskilde Domkirke samt i haven ved sognegården i Svogerslev nær Roskilde.

”Rigets styrke er folkets kærlighed”

Desperationen lyser ud af ansigtet på Agnes. Hun har netop sagt farvel til sin mand, Røde. Og hun aner ikke, hvornår eller om hun nogensinde kommer til at se ham igen. For han har måttet flygte. Over hals og hoved. Tidligt om morgenen. For at undgå at blive taget af tyskerne. Og nu fortryder Agnes ulykkeligt og små-hulkende alt det, hun aldrig fik sagt, at hun ikke fik bekræftet sin kærlighed, at hun kun lige akkurat fik sagt et nøgternt farvel.

Scenen udspiller sig i Varnæs-familiens køkken i den folkekære tv-serie Matador. Og det er ikke kun fiktion. For da Danmark var besat under 2. verdenskrig, kom der ordre fra Berlin i juni 1941 om, at alle ledende kommunister skulle anholdes og interneres. Adskillige blev fanget, også i virkelighedens verden. Andre undslap, som Røde, der i første omgang i tv-serien efter at være kommet ud af Korsbæk havner på gården uden for byen hos Grisehandler Larsens. I det gamle og rolige landkøkken puster Røde ud og får sig så også noget mere at tænke over:

Hvordan kunne det være, at Sofus Betjent advarede og dermed hjalp ham, selvom betjenten vistnok var Højre-mand? Hvorfor ville Katrine Larsen hjælpe, selvom hun var Venstre-kvinde? Og hvor i alverden kom det derefter fra, at den ellers så beregnende matador Mads Skjern endte med at organisere en risikabel del af den videre flugt for den lokale kommunist?

Matador er bedst der, hvor den er uforudsigelig, der, hvor mennesker gør noget, de ikke skulle, ikke måtte, ikke ville, ikke behøvede. Og sådan er det også med livet. Det sætter sig spor, det gør indtryk, det indprenter sig som oftest stærkest, når det uventede sker, når det uforudsigelige sætter sig igennem.

Sådan var det også tilbage i første halvdel af 1800-tallets Danmark. Den enevældige kongemagt havde længe haft et stærkt greb om samfundet. Der var et meget indgroet hierarkisk magtsystem. Var man uden for elitens snævre kreds, så var det ikke meget, man kunne forvente at skulle få sagt. Kongstanken var: Skomager bliv ved din læst. Pas dit arbejde i kald og stand. Og hvor skulle du i øvrigt i praksis flygte hen, hvis du var tyende, kvinde, barn, fattig eller som de fleste andre bare dybt afhængig af herremanden?

Men, men, men ... pludselig begyndte der at ske noget. Et meget væsentligt og meget tydeligt tegn på, at noget var på færde, kom med etableringen af de fire rådgivende stænderforsamlinger. I 1830'erne opstod de i byerne Roskilde og Viborg i Kongeriget Danmark og i Slesvig og Itzehoe i hertugdømmerne.

Det var stadig kongen, der bestemte, jovist. Med der skulle nu så småt lyttes til og søges råd hos stænderforsamlingerne.

I Roskilde betød stænderforsamlingerne liv og glade dage. Uden at spørge nogen fredningsmyndigheder om lov rev man skillevægge ned i Dronningens gemakker på Beletagen i Det Kongelige Palæ lige ved siden af domkirken. Her med højt til loftet, store vinduespartier og prægtige gardiner skulle den pompøse og vigtige sal være, hvor repræsentanter for godsejerne, bønderne og købstædernes grundejere skulle indlede samtaler om samfundets indretning. Byens farver Th. Svane blev valgt som et af de godt 70 medlemmer. Der findes skitser, som viser, hvordan og hvor de særligt udvalgte sad, Lehmann, Drewsen, Monrad.

Der var i byen en mængde festivitas, selskabelighed, gudstjenester, koncerter, markeringer, middage på Prindsen og meget andet muntert. Men der var også alvorlige samtaler og uenigheder om social ansvarlighed, om rettigheder og om fordelingen af samfundets goder. Det politiske liv var kommet til byen. Og det skulle forandre ikke bare Roskilde, men Danmark for altid.

For da den politiske samtale først var sat i gang, var den ikke til at stoppe.

Deltagerne i stænderforsamlingerne, hvor Roskildes viste sig som den toneangivende, blev på kort tid uddannede i demokrati. De lærte folkestyrets virkemidler at kende ved at bruge dem i praksis. De kunne strides med ord og søge kompromisser. De lærte magtens sprog lige midt i den danske guldalder. Og alle erfaringerne tog de op igennem 1830'erne og ind i 1840'erne med sig videre til det, der endte som den grundlovgivende forsamling og teksten til Danmarks Riges Første Grundlov, som Frederik den Syvende underskrev den 5. juni 1849. Det danske demokrati var blevet født.

Væk var censuren, i hvert fald på papiret. Ind kom stemmeretten, i hvert fald for mænd over 30 år, der kunne forsørge sig selv og deres husstand. Ind kom også ejendomsretten. Det blev forbudt at sætte folk i fængsel uden lovhjemmel. Der kom ikke bare frihed til at tale frit og trykke frit, men også frihed til at danne foreninger og frihed til at forsamle sig. Kongens kirke blev til en folkekirke. Der kom også religionsfrihed.

I dag er retten til at tale, tænke og tro, som man vil, en selvfølge. I hvert fald i Danmark. Men sådan er det ikke overalt, tænk bare på Rusland. Men tænk også på, hvor anderledes det var, dengang i midten af 1800-tallet, hvor Grundloven virkelig var et nybrud, en overraskelse for mange, noget historisk grænseoverskridende.

Ikke mindst for befolkningen på landet var Grundloven et afgørende vendepunkt. Blandt landbefolkningen i Lejre og på Midtsjælland var begejstringen så markant, at den bare måtte komme til udtryk. Der skulle fest og fysisk fællesskab til. Selveste N.F.S. Grundtvig blev inviteret som taler.

Den højtråbende teolog havde egentlig stemt nej til Grundloven, blandt andet fordi han mente, at folket skulle være mere oplyst og uddannet, før de kunne tage ansvaret for rigets anliggender på sig. Men da Grundtvig i sommeren 1851, kun to år efter Grundlovens indførelse, mødte op ved Tingstedet, som vi i dag kalder Skibssætningen, i Gl. Lejre med mængder af danske mænd og kvinder som tilhørere, så havde salmedigteren, skribenten og samfundsdebattøren i den grad fået den inspirerede ja-hat på.

Danmark havde da også lige vundet den første slesvigske krig, og et sted i nærheden af Lejre havde man på opsigtsvækkende vis fundet det, vi i dag kender som Lejre-skatten fra vikingetiden.

“Det er mig dobbelt glædeligt”, sagde Grundtvig til sine mange tilhørere, “at der netop i Lejre findes åbne ører for den store skat, vi har fundet i de danske landsby-knøses fædrelands-kærlighed og løvemod, og åbne øjne for den gode adkomst, vi i Danmarks Riges Grundlov har fået til al den frihed og lighed, lovlighed, offentlighed og oplysning, som det danske folk trænger til, og som Danmarks lille, men gamle og dejlige kongerige, med Guds hjælp, kan og skal blomstre ved til gavn og glæde for os alle”.

Grundtvig stortrivedes, ser der ud til, ved at tale om Grundloven i Lejre. Han så guld og grønne skove for sig både symbolsk og bogstaveligt. Og han fortalte videre til den frie og folkelige forsamling, at Danmark var og er et af de ældste kongeriger i verden, at Lejre var kongerigets sæde længe før, der var noget, som hed København, og at sagnkongen Frode Fredegod havde banet vejen for grundlovsgiveren kong Frederik.

Kongens styrke, mente Grundtvig, lå hverken dengang eller nu i hans forsvarsanlæg eller våben. Nej, styrken lå i det danske folks kærlighed og opbakning.

Det er betegnende, at kongen, som netop havde mistet umådelig meget magt, i Grundtvigs tale er og bliver en helt. Kong Frederik den Syvende giver fredeligt folket, hvad de ønsker og har brug for. Skurken for Grundtvig er de bedreviddende snobber i de københavnske finere kredse, der ikke værdsætter den indflydelse og betydning, folket i hele landet nu har fået.

“Landet har Vorherre skabt”, ja, det sagde Grundtvig skam i 1851, og han fortsatte vrissende, “men København, og alle sådanne store købstæder, dem har kræmmerne skabt”.

Grundtvig, der selv havde boet ganske respektabelt på Vimmelskaftet i København fra 1841 til 1850, og som havde haft sine reservationer over for Grundloven, forstod sig sandelig på at tale til en målgruppe af grundlovselskende landfolk uden for hovedstaden, og det endda længe før, der var noget, som hed spindoktorer eller særlige rådgivere.

Grundtvig fik sammen med de lokale arrangører tilmed succes med sit pilotprojekt. I årene efter den første tale om Grundlovens guld og grønne skove

ved Tingstedet i Lejre voksede interessen støt. Grundlovs-møderne blev flyttet til Hertha-dalen, hvor der også kom en gedigen talerstol i de naturlige omgivelser.

I mange år kom folk i tusindvis ridende og gående dertil. Først gerne med den nye togbane til Roskilde. Og så videre ad gamle veje og stier for at fejre friheden, ligheden, lovligheden, offentligheden og oplysningen, som Danmark havde trængt så meget til. Med deres aktive deltagelse manifesterede folket ude i landet den styrke, der lå og stadig ligger i, at mennesker er fælles om at mene noget, ville noget, kunne noget, ønske noget, passe på noget.

Da Grundloven først var kommet til, kunne den derfor heldigvis heller ikke trækkes tilbage. Med årene har den fået nogle fornuftige og nødvendige opdateringer. Det skete senest i 1953.

Men Grundloven har også i nogle omgange været under gevaldigt pres. Som da tyskerne havde besat Danmark og ville have folk som Røde eller siden hr. Stein ulovligt fængslet og interneret, alene på grund af deres politiske eller etniske tilhørsforhold.

Lise Nørgaard blev født under første verdenskrig i Roskilde, hvor hun voksede op, fik uddannelse og stiftede familie. Hun fik siden idéen til både Røde og Sofus Betjent, hr. Stein og Maude, Agnes og Laura, Larsens og Skjerns.

Hun samlede dem i Korsbæk og de omkringliggende landskaber og landsbyer med gårde, jernbane og sommerhuse ved vandet, som præger dramaet i tv-serien Matador. Forlægget var fødebyen Roskilde, dens mennesker og miljøer.

I begyndelsen af det år, vi nu befinder os i, døde Lise Nørgaard, 105 år gammel. Tusinder af danskere fik sagt pænt farvel og bekræftet deres kærlighed til hendes indsats gennem frie medier og fysiske arrangementer såsom mindevandringen ad Algade i Roskilde med byens borgmester i front. Lise Nørgaard levede fra 1917 til 2023 i et land, der med Grundloven som basis, udviklede sig i en stadig mere fri og lige og oplyst retning.

Med et særligt blik på det danske sprog og sind kunne Lise Nørgaard uden at frygte og uden at skulle flygte skabe karakterer, der gjorde det uventede, som brød med forventninger eller udfordrede fordomme. Hun kunne sige sin

mening, og den var der brug for, om kvinders rettigheder, om social undertrykkelse og om forskellige former for hykleri.

Det samme kan vi. Men vi er måske blevet så vant til friheden og rettighederne og lovligheden, at vi betragter det som en selvfølge, at vi glemmer at fejre det, at vi holder op mere at kere os om det?

Som museumsdirektør i ROMU, der blandt andet omfatter ansvaret for kulturhistorien i Roskilde, Lejre, Frederikssund og Egedal kommuner, har jeg ganske ofte fornøjelsen af at være tæt på de politiske miljøer, de folkevalgte i kommunalbestyrelserne, arbejdet i udvalgene, høringsfaserne.

Ofte bliver jeg slået af beundring over den tid, den flid, den interesse, det engagement, som politikerne på tværs af partier lægger i deres hverv. Jeg bliver også stærkt opmuntret, når jeg ser, hvor meget og hvor godt, der meget ofte – men naturligvis ikke altid – tales med hinanden og samarbejdes fra venstre mod højre på alskens formelle og uformelle måder. Det er folkestyret, der arbejder, løser udfordringer og finder kompromisser fredeligt, selvom ordene kan være kantede af og til. Og selvom der alt for sjældent bliver sagt tak.

Hvis vi ikke havde demokratiet, så måtte vi opfinde det igen. Men hvad nu, hvis vi ikke kunne eller måtte det? Hvad nu, hvis vi pludselig en morgen vågnede op og uden varsel måtte flygte over hals og hoved, fordi demokratiet var sat ud af kraft?

Hvis demokratiet forsvandt? Det ville være noget, vi ville huske for livet. Men hvem ville hjælpe os? Hvor skulle vi søge hen?

Hvornår ville det komme tilbage? I hvilken form? Hvad ville vi fortryde, at vi aldrig havde fået sagt eller bekræftet? Hvem ville tage en risiko for dig eller mig?

Og hvad er det, vi lærer vores børn og unge i dag, som betyder, at de også i morgen eller i fremtiden, vil hylde og fejre og beskytte demokratiet, også den dag, det igen måtte komme under gevaldigt pres eller blive besat symbolsk eller bogstaveligt?

Jeg har ikke alle svarene. Det tør jeg sige ærligt. Fordi jeg lever i et demokrati.

Men historisk kan jeg se, at demokrati har været noget, folk desperat har kæmpet for og sat stor pris på at få, også på vores egen egn. Jeg tror derfor også, at det fortsat er utrolig vigtigt, at vi taler om demokratiets dilemmaer, at vi forholder os til folkestyrets fremtid, og at vi sammen gør Grundlovens goder og glæder til genstand for granskning.

Vi bruger milliarder for tiden på at sikre os fysisk mod ydre fjender. Det skal til. Men rigets egentlige styrke, før som nu, i Roskilde, i Lejre og over det ganske danske land, er folkets gensidige kærlighed, folkets indre følelse af at høre sammen, folkets vilje til med hjerne og hjerte at hjælpe hinanden, også når det i grunden er lige lovlig besværligt, ubejligt eller uventet.

Så, her til slut, pas nu godt på demokratiet, så du ikke skal vågne en morgen og opleve, at det er væk.

Husk også, at man faktisk som Grundtvig kan ende med at blive helt demokratisk glad for noget, man egentlig har sagt nej til, men som mange andre medborgere synes godt om.

Med håbet om endnu mere guld, de grønneste skove og besættelser, der ophører, så mennesker uanset partifarve kan leve trygt forude:

Rigtig glædelig grundlovsdag!

Kilde

Tilsendt af taler

Kildetype

Digitalt manuskript

Tags

Grundlovstale

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/morten-thomsen-hojsgaards-grundlovstale>